

Miklauzics István (Budapest)

Horthy időtálló döntései sorsfordulókon 1921-ben Az utolsó Habsburg¹

Habsburg IV. Károly király helyzete 1918 végére tarthatatlanná vált, „ezért Eckarstauban november 11-én kiadott nyilatkozatában osztrák, míg 13-i nyilatkozatában magyar vonatkozásban lemondott »*uralkodói jogainak gyakorlásáról*«”², trónigényét azonban továbbra is fenntartotta. Két alkalommal is megkísérelte az önkényes visszatérést a magyar trónra, mindkét alkalommal sikertelenül. Halálát követően fia Habsburg Ottó vette át örökségét, aki végül 1961-ben egy nyilatkozatban lemondott trónigényéről. Nem sokkal halálát követően hívei megindították a boldoggá avatási eljárást, amely 2004-ben ünnepélyes szertartásban zárult a Szent Péter téren.

Ezzel kapcsolatban idézzünk Juba Ferenc,³ a Magyar Tengerészek Egyesülete, a Vitézi Rend ill. a Horthy Miklós Társaság leveléből:⁴ „2004. október 3-án IV. Károlyt, az utolsó osztrák császárt és magyar királyt II. János Pál pápa öszentsége a boldogok sorába emelte. Az ünnepélyes szertartáson a Habsburg család számos tagja mellett a Magyar Katolikus Egyház feje Erdő Péter bíboros prímás is részt vett. A boldoggá avatandó személyek életútjának ismertetésekor a IV. Károly királyra vonatkozó laudációban magyar fordításban a következő mondat hangozott el: »...**IV. Károly király Horthy admirális áruháza következtében nem foglalhatta el trónját**...«. „Ez a kijelentés Habsburg Ottó kérésére került be a boldoggá avatási szertartás szövegébe.”⁵ Vizsgáljuk meg közelebbről, mi köze van e kinyilatkoztatásnak a valósághoz.

IV. Károly első visszatérése

Nézzük az eseményeket az idő sorrendjében. Idézet a kormányzó 1920. év végi soproni beszédéből: „*Mi valamennyien azt óhajtjuk*”, „*hogy a szent koronát régi dicsőségében ragyogva láthassuk. Azonban, mielőtt ezt a célt elérhetnénk, külső és belső megerősödésünk kérdéseit kell megoldanunk. Aki ma időszerűtlenül felveti a királykérdést, megzavarja az ország békéjét, akadályozza az újjáépítést és megfoszt bennünket annak lehetőségétől, hogy a külfölddel jó viszonyba léphessünk*...”⁶

„1921. február 16-án a Nemzetgyűlés a királykérdés megoldását elnapolta. Károly tanácsadói ebből a döntésből azt a következtetést vonták le, hogy minél hamarabb végre kell hajtani a magyar trónra történő visszatérést, mert a halogatás rontja Károly esélyeit.”⁷

Horthyt 1921. húsvét vasárnapján családi körben érte a hír: Károly király öfelsége Budapestre érkezett és a miniszterelnökségen várja a kormányzó urat. „*Azonnal tisztán állt előttem, hogy Ő Felségének ez a lépése igen szerencsétlen következményeket vonhat maga után.*” – írja Horthy a visszaemlékezésében.⁸ Öfelsége Svájcban állottozetben és hamis dokumentumokkal indult, Bécsen és Szombathelyen át érkezett Budapestre, mindenütt

¹ 5. Gordon Brook-Shepherd könyvének a címe

² 7. Gulyás p. 20

³ 1. Juba Ferenc levele

⁴ 2. Horthy Miklós Társaság levele

⁵ 8. Rihmer levél

⁶ 3. Horthy p. 142

⁷ Gulyás p. 21

⁸ Horthy p. 141

meglepetést okozva, ellentmondás nélküli alattvalói tiszteletet elváróan. Gróf Teleki Pál miniszterelnök is az útjába került, aki magánemberként éppen a Dunántúlon töltötte a húsvétot, és Őfelségéhez megbeszélésre kéretett, el is ment. Ezt így foglalta össze Horthy felé: „*Korai volt.*” A történetekért magára vállalta a felelősséget, és – az akkori erkölcsi felfogásnak megfelelően – lemondott. Mondhatjuk jelképesen, ő volt IV. Károly első áldozata.

„*Nem kellett hosszan gondolkodnom azon, mit mondjak Ő Felségének. Annyi bizonyos volt, hogy ebből az ön maga előidézte súlyos helyzetből csak egyetlen kivezető út kínálkozott: ha, a lehető legsürgősebben visszatér Svájcba.*” – emlékszik vissza Horthy.⁹ Hiszen felismeri, hogy abban az órában Magyarország sorsa forog kockán.¹⁰

„*Őfelsége két és fél órán át beszélt négyszemközt Horthyval. ... A megbeszélés tartalmáról Őfelsége ... megemlítette ..., hogy Horthy hangsúlyozta: a budapesti helyőrség megbízhatatlan, és a személye elleni merényletek sem zárhatók ki. Röviden, a megbeszélés Horthyval Őfelségében azt a benyomást keltette [– tehát megértette! –], hogy trónja és a dinasztia ügyének megmentése érdekében azonnal el kell hagynia Budapestet és vissza kell térnie Szombathelyre.*” – emlékszik vissza Lehár Antal.¹¹

„*Ő Felsége, távozásakor köszönetét fejezte ki, a katonai Mária Terézia-rend nagykeresztjét adományozta nekem és kinevezett Otranto és Szeged hercegevé.*”
„*Megkértem még arra is a királyt, hogy legyen továbbra is bizalommal irántam, és megkérdezésem nélkül Magyarországot illető, semmilyen vállalkozásba ne fogjon, mert a hazánkat fenyegető veszedelmeken felül nemcsak trónja elfoglalását, hanem koronáját is kockáztathatja.*”¹²

Meg kell jegyezni, hogy őfelsége még félrevezetéssel is próbálkozott. Valótlanul állította, hogy francia beleegyezéssel érkezett vissza a trónra. Horthy így említi: „*Ő Felsége azzal válaszolt, hogy ő az »entente« tudtával és beleegyezésével tért vissza.*”¹³ Amikor Horthy ellenőrizte a közlés hitelességét, kiderült: „*A francia miniszterelnök válasza a leghatározottabban nemleges volt.*”¹⁴

A király mesterkedése oly mértékben felfűtötte „a harc nélküli győztesek gyűlöletét a megmaradt csonka ország körül”¹⁵, hogy utolsó felszólítást küldtek: „ha Károly április 7-én nem hagyja el Magyarország területét, ... a csehszlovák és a jugoszláv hadsereg megindul Szombathely felé, míg a románok a Tiszáig nyomulnak”¹⁶. IV. Károly csak az ellenerők nyomására volt hajlandó meghátrálni és elhagyni az országot.

Az első visszatérést kétség nélkül lezárhatjuk azzal, hogy IV. Károly ideiglenes államfőnek ismerte el Horthyt, amikor eljött hozzá tárgyalni és kérte lemondását, majd elfogadta javaslatát, s úgy távozott.

Két puccs között

A király a „sikertelen húsvéti puccsából azt a következtetést vonta le, hogy hatalomátvételét egyértelműen Horthy és köre akadályozta meg. Károly ezért egy új stratégiát alakított ki: ... egyrészt előre meg kell szervezni a puccsot, ... másrészt a hatalmat erőszakkal

⁹ Horthy p. 142

¹⁰ 12. Gosztonyi p. 48

¹¹ 9. Lehár

¹² Horthy p. 146

¹³ Horthy p. 145

¹⁴ Horthy p. 147

¹⁵ 6. Bernáth p. 32

¹⁶ Gulyás p. 22

kell kicsavarni Horthy kezéből.”¹⁷ Itt kell megjegyezni, hogy ekkor már érvényben volt az 1920. évi osztrák alkotmányban a Habsburg-tilalom, amely – egyébként máig! – nem engedi a család közszereplését Ausztriában.

Ezzel párhuzamosan augusztusig Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia érdekszerződést kötöttek egymással, ezzel „megszületett a három kétoldalú egyezményből álló kisantant. Ezt tekintjük az első királypuccs legnegatívabb külpolitikai következményének.”¹⁸

IV. Károly második visszatérése

A kormányzó október 21-én kapta az első jelentést: „... *Ő Felsége és a királyné az előző napon Cziráky gróf dénesfai birtokán [magán sport-] repülőgépen megérkezett. ... Ostenburg követte Lehár parancsát, feleskette a csapatokat Ő Felségére, és felszállt velük a királyi pár budapesti utazására rendelt vonatra.*”¹⁹ A király visszatérését ismét titokban akarták tartani, de a művelet azonnal kiderült. Az antant erősödő fenyegetései közepette Magyarország emiatt a polgárháború szélére sodródott.

Másnap „a Minisztertanács az alábbi döntést hozta: *Károly király az uralkodói jogok gyakorlását az 1920. évi I. tc értelmében át nem veheti, és ismét el kell hagynia az ország területét.*”²⁰

A kormányzó hiába üzent megálljt, ezért futárral levelet is küldött a királynak: „... *kérem Felségedet, ne folytassa útját fegyveres erővel a főváros felé. ... Ha Felséged fegyveres erővel tovább vonul Budapest felé, végzetünket nem kerülhetjük el ... ha Felséged fegyverrel vonulna be Budapestre, Magyarország léte megszűnne.*”²¹ A felszólítás eredmény nélkül maradt, IV. Károly, harcias felesége és kísérete Budaörsig jutottak el, ahol fegyveres seregével harcba szállt a kormány véderőivel.

„Október 23-án magyar fiúk lőtték és gyilkolták egymást mind a két oldalon, a saját igazukba vetett hittel. Mind a mai napig csak a Horthyhoz hű erők vesztesége ismert. 19 fő hősi halált halt, hatvanketten pedig, megsebesültek az összecsapásban. A királypárti halottak jeltelen sírban alusszák örök álmukat.”²² Ők nem érthették meg az 1922. április 3-i tudósítást: Magyar tábornoki ruhában temették el Károly királyt.²³

Levonható következtetések

Összegezve a történeteket elmondhatjuk, hogy Horthy ellentmondásos helyzetekbe került, amelyeket azonban nem ő hozott létre, hanem a király. A kormányzó minden körülmények között betartotta a felségnek tett esküjét, aki viszont a két puccs esetében saját maga szegte meg a Szent Koronára tett esküjét, mert magyar királyként a magyar nemzet létét sodorta veszélybe. Ezáltal tulajdonképpen egy drámai átváltozás történt: a magyar királyból osztrák császár lett (jogilag persze 1918 őszétől már az sem volt),²⁴ hiszen csak utóbbi minőségében tűnhetett fel a magyarok ellenségének szerepében. Dramaturgiailag a történet a jó és a rossz harcává egyszerűsödött. A kormányzó az előzetes megbeszélés kezdeményezésével lovagiasan és esküjéhez hűen cselekedett, mert katonai intézkedés helyett először a meggyőzés eszközeit alkalmazta, az első esetben sikerrel. A második esetben is megkísérelte a meggyőzést,²⁵ ez azonban ismét nem sikerült, ezért kényszerítve volt a katonai

¹⁷ Gulyás p. 24

¹⁸ Gulyás p. 24

¹⁹ Horthy p. 148

²⁰ Gulyás p. 25

²¹ Horthy p. 151

²² 10. Sarkady

²³ 11. Mikor mi történt?

²⁴ Gosztonyi p. 46

²⁵ Horthy p. 151

megoldás véghezvitelére, amikor a király fegyveresekkel tört a Magyar Királyság államrendje ellen.

Horthynak egy több tételből álló ellentmondásos helyzetből kellett megtalálnia az egyetlen helyes kiutat. Egyidejűleg kellett mérlegelnie az öfelségéhez kötődő hűségének megtartását és a nemzetnek tett esküje betartását, más vetületben pedig, felmerült a jog²⁶ vagy az erkölcs érvényesítése közötti választás kényszere is.

Horthy maga írja: „A Habsburg-kérdést a trianoni szerződés egyáltalán nem érintette. Azonban az elvi jogosultság nem jár mindig együtt azzal a lehetőséggel, hogy ez a jog, gyakorlatilag is érvényesüljön.”²⁷

Végül pedig, meg kellett hoznia a döntést. Ez nem lehetett más, mai észjárás mellett sem, mint a nemzetstratégiai szempont érvényesítése. Mert, ha pusztán a formális jogot hagyja érvényesülni, akkor nem tessékeli ki a királyt. Ha pusztán erkölcsileg mérlegeli az erőszakos visszatérést, akkor megbélyegzést alkalmaz, és erkölcsi győztesként esetleg még le is mond. Mint kormányzó, „akinek személyes uralmi törekvései nem voltak”,²⁸ ezzel szemben – mindent jól megfontolva – az erőviszonyok, a kockázat és a végső kimenetel szempontjainak összevetésével mérlegelt, és döntött mindkét esetben. Döntései történelmileg, a nemzet megmaradása szempontjából a leghelyesebbek voltak.

IV. Károly felelőtlensége szinte felfoghatatlan, annak okát nem is lehet egyértelműen behatározni. „Joggal jegyezte meg visszaemlékezéseiben később Horthy, hogy egy ilyen háború kitörése esetén a király legfeljebb visszarepül Svájcba, Magyarországot azonban ellenségei lerohannák és megszállják”.²⁹

A kormányzó urat határozott és megingathatatlan egyéniségnek ismerjük. Bebizonyosodott ugyanakkor, hogy öfelsége viszont ingatag személyiség volt, hiszen első visszatérése előtt a Habsburg- dinasztia, a Vatikán és logikusan valamelyik antanterő befolyása alá kerülve megindult, itt viszont az ellenkező befolyás alá kerülve, visszaindult. Aztán ugyanez a lélektani fordulat bekövetkezett még egyszer, de többször már nem, mert megszűnt az ingajarat. A Szövetségesek foglyaként a brit Szentjánosbogár fedézetére tették, a Dunán lehajóztak vele a Fekete-tengerig, ahol átszállt Kháron ladikjára a végcél felé.

Lelkialkatának jellemzésére szolgáljanak bizonyosságul azok a szemelvények is, amelyek Gordon Brook-Shepherd: Az utolsó Habsburg c. könyvében³⁰ olvashatók. A Horthyra szórt vaskos rágalomok egyértelművé teszik a Habsburg kétszínűséget,³¹ amely elvezet ahhoz a felismeréshez, hogy az uralkodócsalád valójában ki nem állhatta a hozzájuk mégis hű kormányzót, az erényes uralkodót.

A boldoggá avatás méltatásában tehát éppen fordítva kellett volna fogalmazni, ilyképpen: **IV. Károly, saját árulása következtében és Horthy admirális helytállásának köszönhetően nem foglalhatta el trónját.** Ma már leszögezhetjük, hogy a „korai érkezés” vont a maga után az örökös távolmaradást, és ennek maga öfelsége volt az egyedüli okozója. Ha IV. Károly Svájcban maradt volna, akkor Horthy Miklós kormányzó becsületének súlyos megsértése és magyar halálos áldozatok terhe nélkül is Boldog lehetett volna.

Mivel a konferencia egyik meghirdetett célja Horthy Miklós személyének értékelése, ezért célkövető jelleggel és a fenti érvek alapján javaslatot szeretnék tenni a következőkre. Ne hagyjuk annyiban, hogy a kormányzó úr becsületének megsértése ellen tiltakozó leveleket az elkövetők és az érintett résztvevők a mai napig válaszra sem méltatják, és emiatt a nemzetnek ezzel a hazugsággal kelljen továbbra is együtt élnie. A tiltakozást, amelyet az előttünk járók elkezdtek, mi folytassuk, és foglaljunk állást a mai konferenciáról szóló dokumentumban a

²⁶ Rihmer levél és Gosztonyi p. 54

²⁷ Horthy p. 141

²⁸ Gosztonyi p. 178

²⁹ Gosztonyi p. 48 és Horthy p. 143

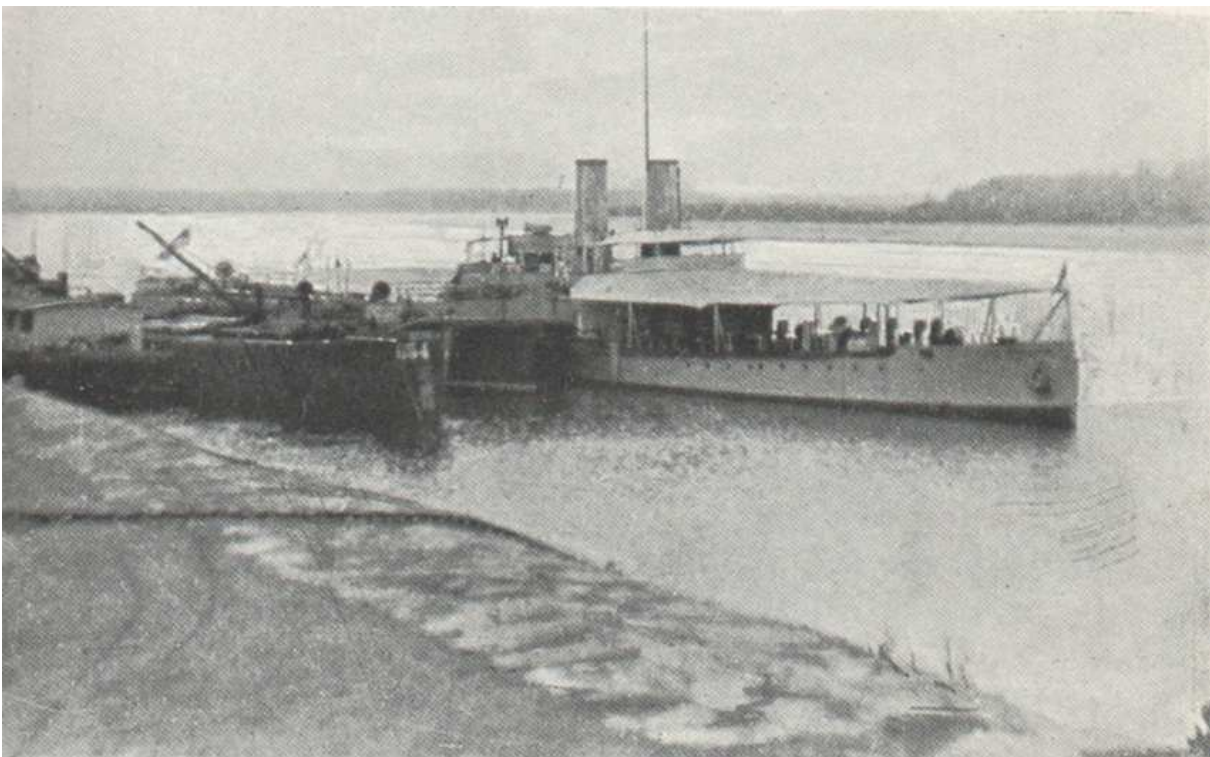
³⁰ Shepherd

³¹ 4. Edelsheim p. 329

következő alapgondolatra építkezve: **a pápai méltatás idézett mondata az igazsággal szemben áll, valótanságon alapszik, ezért érvénytelennek, s így semmisnek nyilvánítjuk.** Élhetünk a Szövetségesek megfogalmazásával is: ez nemzetünk által „*sem elismerve, sem túrve nem lehet.*”³²

Irodalomjegyzék

1. v. Dr. Dr. Juba Ferenc levele: Budapesti Apostoli Nunciatúra címére – 2004. október
2. Horthy Miklós Társaság levele: Budapesti Apostoli Nunciatúra címére – 2004. október 10
3. Horthy Miklós: Emlékirataim – Buenos Aires, 1953
4. Gróf Edelsheim Gyulai Ilona: Becsület és kötelesség II. – Európa Kiadó, Budapest, 2001
5. Gordon Brook-Shepherd: Az utolsó Habsburg – 1969. In: Gróf Edelsheim Gyulai Ilona (fenti könyv)
6. Dr. Berháth Zoltán: Horthy Miklós, Egy lovaguralkodó és népe – Pallas Antikvárium Kft., Gyöngyös, 2007
7. Dr. Gulyás László: Horthy és a királypuccsok. In: Nagy Magyarország, 2010. február
8. v. Rihmer Aurél: ZMTE e-levelezés – 2009. november 17
9. Lehár Antal: Egy katonatiszt naplója, 1919-1921. (Anton Lehár: Erinnerungen. Gegenrevolution und Restaurationsversuche in Ungarn 1918-1921 című kötetéből)
10. ifj. Sarkady Sándor: A Nyugat-Magyarországi felkelés és soproni népszavazás
11. Mikor mi történt? Beszámoló a XX. század érdekes eseményeiről – Kügyi Virágh László Kiadó, Budapest, 1942
12. Gosztonyi Péter: A kormányzó, Horthy Miklós – Téka Könyvkiadó, Budapest, 1990

A Glowworm angol monitor, amely a királyi párt Madeira szigetére szállította.

³² Juba Ferenc levele